

Satranç oynayanlar bilir: Oyunun berabere bitmesi birkaç farklı durumda gerçekleşebilir. Bu durumlardan biri “pat” halidir (“mat” değil). Oyuncu hamle yapamayacak durumda kalabilir; oyun devam edemez, berabere sayılır. Bu duruma İngilizce “stalemate” derler ve bu terimin mecazi anlamı “karşı karşıya gelen taraflardan hiçbirinin kazanamayacağı, avantaj elde edemediği ve dolayısıyla bir davranışta bulunamayacağı durumdur”. Türkiye’deki anayasa değişikliği konusu pat durumundadır. Buna ülke siyaseti kilitlendi de diyebiliriz.

Anayasa’nın nasıl değişeceği son zamanlara kadar biliniyordu. Ya parlamento veya referandum yoluyla ve tabii belli kurallara göre değişiklikler yapılabilirdi. Zaten Cumhuriyet döneminde de bu alanda pek çok “normal” değişiklik yapılmış. Kimi zaman da darbe yapan ordu anayasa hazırlamış veya anayasa madde değişiklikleri gerçekleştirmiş veya empoze etmiş. Ama bu durumlarda da izlenen yol yine aynı idi: parlamento veya referandum. Son aylarda ek bir onay gerekli görülüyor: üst yargı birimlerinin onayı.

Bunun böyle olduğu 9 Şubat 2008 tarihinde “türban yasağının” üniversitelerde yasaklanmasına son veren anayasa değişikliğinin seyri ile açıkça belli oldu. Aynı yılın 5 Haziran’ında Anayasa Mahkemesi bu değişikliği iptal etti. Gerekçesi ise parlamentoda 411 evet (ve 103 hayır) oyu alan değişikliğin Anayasa’nın değiştirilemez olan yasaların anlayışına ve ruhuna karşı olması. Yani değiştirilemez maddeler üç değil çoktur. Değiştirilemez olan maddeler ise, ne anlama geldikleri konusunda konsensüsün oluşmadığı kavramlar içeriyor. Örnek olarak “sosyal devlet”, “Atatürk milliyetçiliği” ve “laiklik” gösterilebilir.

Anayasa Mahkemesi’nin yetkileri Anayasa’da belirlenmiştir: “Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararname ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün Anayasa’ya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler. Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler.” Ancak söz konusu “türbanlı” anayasa değişikliğinde esasa girilmiştir. İşin püf noktası, 9 Şubat 2008 tarihli Anayasa Mahkemesi kararının siyasi güçler tarafından kabul görmüş olmasıdır. Yani mahkemenin anayasa değişikliklerinin bu biçimde, yani değiştirilemez maddelere uyumu açısından da inceleyebileceği içtihadı doğmuştur. Bundan böyle Anayasa Mahkemesi her anayasa değişikliğini “sosyal devlet”, “Atatürk milliyetçiliği” ve “laiklik” ışığında değerlendireceği de (veya en azından bunu yapabilme hakkını kedisinde göreceği de) beklenmesi gerekir.

Önerilen anayasa değişikliklerinin Meclis’ten geçmeleri pek olanaklı görünmüyor. Referandum sonuçlarını öngörmek de kolay değil. Ama muhtemel bir referandumun kabul gördüğünü varsayıp durumu düşünelim. Halk oyunun görüşüne sunulan ve kabul gören (referandumlu)

anayasa değişikliklerinin Anayasa Mahkemesi'nden dönmesi, halkın çoğunluğunun kararına karşı da çıkılacağından, daha zor olsa da (bknz: Zaman, A. Küçük, 24/3), olanak dışı sayılmamalı. Hatta şekil değil de esasa girmenin büyük adımı atıldıktan sonra, referandumlu kabulden sonra da değişikliğin "incelenmesi" küçük bir adımdır. Türkiye siyasi dünyasındaki bölünme ve güvensizlikten kaynaklanan "düşman" algılaması da göz önüne alındığında, her anayasa değişikliğinin kimilerince kötü niyetli ve (oldukça soyut olan) "laik", "sosyal", "milliyetçi" veya "hukuk" gibi temel ilkelere ters düşen değişiklikler olarak algılanması maalesef şaşırtıcı sayılmamalıdır.

Bu analiz doğru ise Türkiye'de yüksek yargının onayı olmadan anayasanın hatta yasaların da değişemeyeceği söylenebilir. Bu konuda 21.1.2010 tarihli askere sivil yargı yolunu açan yasanın Anayasa Mahkemesi'nce iptali hatırlatılabilir. Yasaların değişemeyeceğinin işareti YÖK kararlarının Danıştay'dan dönmesinde de yaşadık. Aslında yasama ve dolayısıyla yürütme de yargının onayına kalmıştır. "Pat" benzetmesi bu açmazı göstermeye yarar herhalde. Aslında "açmaz" da bir satranç terimidir, Şah'ın bazı hamleleri yapamaz durumda olduğunu ifade eder: Meclis kanun yapamaz, anayasayı değiştiremez. Böyle bir durumda, kısa sürede, işleri dondurarak bir tür konsensüs oluşturup yapay bir uyum ve uzlaşma sağlanabilir. Ama böyle bir yönetim (veya yönetimsizlik) biçimi uzun sürede çıkmazlar ve "açmazlar" yaratır. Çalıştırılmayan Meclis'in dışında başka güçlerin de yasa ve anayasa yapamayacağına göre, yasama ve dolayısıyla yürütme de yara alır.

Böyle bir kısır döngüyü satrançta aşmak kolaydır: pat olunca oyuna yeniden başlanır. Ama Cumhuriyet'i yeni baştan – pat diye - kurmak kolay değildir! Çıkış yolunu bulmak teorik olarak basittir; açmazın temelini inilir ve yanlış düzeltilir. Temel yanlış halkın seçtiği yönetimin "düşman" sayılmasıdır. AKP, Cumhuriyet kazanımlarının bilinçli tahripçisi ve ülke geleceği için bir tehdit gibi görüldükçe bazı birimlerin "top yekûn savaş" psikolojisi de anlaşılır oluyor; hatta kaçınılmaz oluyor. Böyle bir "düşman" ve "öteki" algılaması tabi ki bu biçimde tepkiler yaratacaktır. Ama düşman algılaması pratikte nasıl aşılr, aşılabilir mi?

Bu algının değişmesi herhalde anayasa değişikliğinden daha önemlidir. Hatta algı değişikliği anayasa değişikliğinin ön koşulu da sayılabilir. Söylenmesi kolay ama yapması zor olan, bu algı temelinde bir uzlaşmayı sağlamaktır. Böyle bir konsensüsün siyasi aktörler arasında sağlanması çok zordur, çünkü bazıları zaten uzlaşmazlığı siyasi yatırım saymaktadırlar. Ama toplum içinde, sivil toplum kuruluşları arasında, farklı inanç grupları arasında, uzlaşmayı ve demokratik açılımları gerçekten isteyenlerle birlikte, yani yurttaşlar arasında böyle bir toplumsal mutabakat sağlanabilir. Bu alanda atılabilecek bütün adımlar henüz (hâlâ) atılmamıştır, gerekli ittifaklar kurulmamıştır. Bu alandaki başarılar karşılıklı kuşkuları ve güvensizlikleri de sınırlayacaktır. Toplum içinde gücünü kaybedecek olan "düşman algılaması" yeni bir dinamik işlevi görecektir. Dostlar arasında oynanan ve resmi olmayan satranç oyunlarında pat durumu doğduğunda, karşılıklı anlaşma ile bir iki hamle geriye gidilir ve oyuna oradan devam edilebilir.

Ama tabi bu ancak arkadaşlar arasında oynanan bir oyunda olabilir. Çözüm belki bu anlayıştır.

*